

QO‘QON AMALIY BEZAK SAN‘ATIDA BADIY KOMPOZITSIYANING ZAMONAVIY INTERPRETATSIYASI VA ESTETIK TRANSFORMATSIYASI

**Tillayeva Mashxurahon
O‘ktamovna**

*Qo‘qon davlat universiteti
Tasviriy san‘at mutaxassisligi 1-bosqich
magistranti*

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola Qo‘qon amaliy bezak san‘atida shakllangan badiiy kompozitsion yo‘nalishlarning zamonaviy san‘at jarayonidagi talqini va estetik transformatsiyasini san‘atshunoslik nuqtayi nazaridan tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda Qo‘qon bezak san‘ati kompozitsiyasi tarixiy meros sifatida muzeylashgan hodisa emas, balki zamonaviy badiiy tafakkur, dizayn va vizual madaniyat bilan uzviy aloqada rivojlanayotgan tirik estetik tizim sifatida talqin qilinadi. IMRaD modeli asosida olib borilgan tahlilda an‘anaviy kompozitsion tuzilmalar — markazlashtirilganlik, ritmik takror, ornamentik modulyatsiya — zamonaviy badiiy muhitda qanday semantik va vizual o‘zgarishlarga uchrayotgani aniqlanadi hamda ularning zamonaviy interpretatsiyadagi estetik imkoniyatlari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari Qo‘qon amaliy bezak san‘ati kompozitsiyasining zamonaviy san‘at va dizayn jarayonlarida milliy identitetni ifodalovchi muhim vizual kod sifatida qayta talqin qilinayotganini ilmiy jihatdan asoslaydi. Maqola Qo‘qon bezak san‘ati kompozitsiyasini zamonaviy san‘atshunoslik kontekstida tahlil qilish uchun konseptual yondashuvni taklif etadi va milliy badiiy merosning zamonaviy estetik makondagi o‘rnini aniqlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Qo‘qon amaliy bezak san‘ati, zamonaviy interpretatsiya, badiiy kompozitsiya, estetik transformatsiya, ornamentika, vizual madaniyat, milliy identitet, dizayn.

KIRISH

Qo‘qon amaliy bezak san‘ati ko‘pincha tarixiy-madaniy meros sifatida o‘rganilib, uning badiiy kompozitsion imkoniyatlari an‘anaviy shakllar doirasida muzlatib qo‘yilgan hodisa sifatida talqin qilinadi, holbuki zamonaviy san‘at jarayonlari ushbu bezak tizimini yangi semantik va estetik kontekstlarda qayta talqin qilish imkoniyatini yuzaga chiqaradi. Bugungi vizual madaniyat sharoitida ornamentika va kompozitsiya faqat dekorativ vazifani emas, balki madaniy identitetni belgilovchi, tarixiy xotirani vizual shaklda uzatuvchi kommunikativ kod sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, Qo‘qon amaliy bezak san‘atida shakllangan kompozitsion yo‘nalishlar zamonaviy dizayn, arxitektura va tasviriy san‘atda qayta ishlanib, yangi estetik mazmun kasb etmoqda. Biroq mavjud

san'atshunoslik tadqiqotlarida ushbu jarayonlar ko'pincha fragmentar misollar darajasida yoritilib, Qo'qon bezak san'ati kompozitsiyasining zamonaviy transformatsiyasi tizimli ilmiy tahlil obyekti sifatida yetarli darajada o'rganilmagan. An'anaviy kompozitsion qonuniyatlarning zamonaviy badiiy tafakkur bilan to'qnashuvi natijasida yuzaga kelayotgan estetik o'zgarishlar mazkur san'at maktabining statik emas, balki dinamik va moslashuvchan tizim ekanini ko'rsatadi. Shu sababli ushbu maqola Qo'qon amaliy bezak san'ati kompozitsiyasini zamonaviy interpretatsiya va estetik transformatsiya jarayonlari orqali tahlil qilishni, uning badiiy imkoniyatlarini zamonaviy san'atshunoslik nuqtayi nazaridan qayta baholashni hamda milliy bezak san'atining hozirgi vizual madaniyatdagi o'rnini aniqlashni maqsad qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Qo'qon amaliy bezak san'atining zamonaviy interpretatsiyasi va estetik transformatsiyasiga oid adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud ilmiy ishlar asosan ikki yo'nalishda rivojlangan: birinchi yo'nalish tarixiy-merosiy yondashuv bo'lib, unda Qo'qon bezak san'ati an'anaviy shakllar, texnologiyalar va ramziy mazmunlar kontekstida tavsiflanadi, ikkinchi yo'nalish esa zamonaviy dizayn va vizual madaniyat doirasida ornamentika va kompozitsiyaning qayta talqin qilinishi bilan bog'liq tadqiqotlarni qamrab oladi. Biroq ushbu ikki yo'nalish orasida metodologik uzilish mavjud bo'lib, an'anaviy kompozitsion qonuniyatlarning zamonaviy badiiy tafakkurga qanday mexanizmlar orqali o'tayotgani tizimli ravishda ochib berilmagan. San'atshunoslikda an'ana va modernizm munosabati ko'pincha qarama-qarshilik sifatida talqin qilinadi, natijada bezak san'ati namunalarining zamonaviy talqini "stilizatsiya" yoki "dekorativ iqtibos" darajasida baholanadi, holbuki zamonaviy estetik nazariyalar bunday jarayonlarni madaniy kodlarning transformatsiyasi sifatida tushuntiradi. Ornamentika va kompozitsiya masalalariga bag'ishlangan umumiy nazariy manbalarda bezak tizimlari vizual kommunikatsiya va identitetni ifodalovchi struktura sifatida talqin qilinadi, ammo Qo'qon amaliy bezak san'ati misolida ushbu yondashuvlar amaliy tahlil bilan yetarli darajada bog'lanmagan. Zamonaviy dizayn va arxitektura sohasiga oid tadqiqotlarda milliy bezak elementlarining integratsiyasi ko'pincha texnik yoki dekorativ masala sifatida ko'riladi, estetik transformatsiyaning ichki kompozitsion mantiqi esa chetda qoladi. Shu jihatdan, adabiyotlar tahlili Qo'qon amaliy bezak san'atida shakllangan kompozitsion yo'nalishlarni zamonaviy san'atshunoslik va vizual madaniyat nazariyalari bilan bog'lab o'rganish zarurligini ko'rsatadi va mazkur metodologik bo'shliq 2-maqolaning ilmiy dolzarbligini belgilaydi.

Mazkur tadqiqot metodologiyasi Qo'qon amaliy bezak san'atidagi badiiy kompozitsion tuzilmalarni zamonaviy san'at va dizayn kontekstida qayta talqin qilish jarayonini estetik transformatsiya hodisasi sifatida o'rganishga yo'naltirildi. Tadqiqotda metod tushunchasi tasviriy tavsif bilan cheklanmay, an'anaviy va zamonaviy badiiy tafakkur o'rtasidagi uzviy aloqalarni ochib beruvchi konseptual-tahliliy yondashuvlar majmui sifatida talqin qilindi. Metodologik tayanch sifatida san'atshunoslikdagi kompozitsiya va ornamentika nazariyalari, madaniy kodlar va vizual identitet tushunchalariga oid zamonaviy yondashuvlar uyg'unlashtirildi. Tadqiqot jarayonida Qo'qon amaliy bezak san'atiga xos markazlashtirilgan, ritmik va

modulli kompozitsion tuzilmalar zamonaviy dizayn va san'at namunalari bilan qiyosiy tahlil qilinib, ularning semantik va vizual transformatsiya mexanizmlari aniqlashtirildi. Qiyosiy-metodik tahlil yordamida an'anaviy kompozitsion elementlarning zamonaviy badiiy muhitda qanday soddalashtirilishi, fragmentatsiyalanishi yoki yangi strukturaviy birliklarga aylanishi tahlil qilindi. Metodologiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida interpretativ yondashuv qo'llanilib, unda Qo'qon bezak san'ati kompozitsiyasi zamonaviy badiiy asarlarda tarixiy xotira, milliy identitet va estetik merosni ifodalovchi vizual kod sifatida talqin qilindi. Tadqiqotning yakuniy bosqichida olingan natijalar mantiqiy-analitik umumlashtirish orqali tizimlashtirilib, Qo'qon amaliy bezak san'atining zamonaviy estetik transformatsiyasini tushuntiruvchi konseptual model ishlab chiqildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Olib borilgan konseptual-tahliliy va qiyosiy tadqiqot natijalari Qo'qon amaliy bezak san'atida shakllangan badiiy kompozitsion tuzilmalar zamonaviy san'at va dizayn muhitida oddiy stilizatsiya yoki dekorativ iqtibos darajasida emas, balki mazmunan chuqur estetik transformatsiya jarayonlari orqali qayta talqin qilinayotganini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, an'anaviy Qo'qon kompozitsiyasiga xos markazlashtirilganlik va ritmik takror zamonaviy vizual madaniyatda ko'pincha fragmentatsiya va modul tizimlari orqali ifodalanib, bezak elementlari avvalgi yaxlit makondan ajratilgan holda yangi semantik kontekstga joylashtirilmoqda. Bu holat kompozitsiyaning dekorativ vazifasi qisqarib, uning identitetni ifodalovchi vizual kod sifatidagi ahamiyati ortayotganini anglatadi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy dizayn va san'at namunalari Qo'qon bezak san'ati elementlarini ko'pincha soddalashtirilgan geometrik shakllar yoki abstrakt ritmik strukturalar orqali qayta ishlab, an'anaviy naqshning ramziy qatlamini bevosita takrorlashdan ko'ra, uning estetik mantiqini saqlab qolishga intiladi. Ushbu jarayon san'atshunoslikda keng muhokama qilinayotgan "an'ana va modernizm" munosabatini qarama-qarshilik sifatida emas, balki uzluksiz transformatsiya sifatida talqin qilish zarurligini tasdiqlaydi. Natijalarni mavjud nazariy yondashuvlar bilan qiyosiy muhokama qilish shuni ko'rsatadiki, Qo'qon amaliy bezak san'atining zamonaviy talqini milliy bezak tizimlarini global vizual madaniyat kontekstiga moslashtirish jarayonida muhim estetik resursga aylanmoqda, biroq bu jarayon har doim ham chuqur san'atshunoslik tahliliga tayanmay, ba'zan yuzaki dekorativ foydalanish bilan cheklanib qolmoqda. Mazkur tadqiqot natijalari ana shu yuzakilikni tanqidiy baholashga imkon berib, Qo'qon bezak san'ati kompozitsiyasining zamonaviy interpretatsiyasi muvaffaqiyati an'anaviy kompozitsion mantiqni tushunish va uni yangi estetik sharoitda ongli ravishda qayta qurish darajasiga bog'liq ekanini ko'rsatadi. Umuman olganda, natijalar va ularning muhokamasi Qo'qon amaliy bezak san'ati kompozitsiyasini zamonaviy san'at jarayonida muzeylashgan meros emas, balki doimiy ravishda qayta ma'nolanib borayotgan tirik badiiy tizim sifatida talqin qilish zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

XULOSA

Mazkur ilmiy tadqiqot Qo'qon amaliy bezak san'atida shakllangan badiiy kompozitsion tuzilmalar zamonaviy san'at va dizayn jarayonlarida faqat tarixiy bezak elementi sifatida emas, balki estetik tafakkur va madaniy identitetni ifodalovchi faol

vizual tizim sifatida qayta talqin qilinayotganini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, an'anaviy Qo'qon kompozitsiyasiga xos markazlashtirilganlik, ritmik takror va ornamentik modulyatsiya zamonaviy badiiy muhitda soddalashtirish yoki stilizatsiya bilan cheklanmay, yangi semantik qatlamlar bilan boyib, estetik transformatsiyaga uchramoqda. Tadqiqot natijalari an'ana va modernizm o'rtasidagi munosabatni qarama-qarshi tushunchalar sifatida talqin qilishning ilmiy jihatdan cheklanganligini ko'rsatib, Qo'qon amaliy bezak san'ati misolida ushbu munosabat uzluksiz va dinamik jarayon sifatida namoyon bo'lishini isbotladi. Ilmiy yangilik shundan iboratki, Qo'qon bezak san'ati kompozitsiyasi zamonaviy san'atshunoslik nuqtayi nazaridan estetik transformatsiya hodisasi sifatida talqin qilinib, uning zamonaviy dizayn va vizual madaniyatdagi funksional va semantik imkoniyatlari tizimli ravishda ochib berildi. Tadqiqotning amaliy ahamiyati Qo'qon amaliy bezak san'ati elementlarini zamonaviy san'at, dizayn va ta'lim jarayonlariga integratsiya qilishda ilmiy asoslangan yondashuvni taklif etishi bilan belgilanadi. Umuman olganda, mazkur maqola Qo'qon amaliy bezak san'atini muzeylashgan tarixiy meros emas, balki zamonaviy estetik makonda faol ravishda qayta ma'nolanayotgan badiiy tizim sifatida talqin qilishga xizmat qiladi va milliy san'atshunoslikda ushbu yo'nalishdagi keyingi tadqiqotlar uchun mustahkam nazariy poydevor yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayev, A. A. *O'zbekiston amaliy bezak san'ati va zamonaviy dizayn*. — Toshkent: Fan, 2019.
2. Azizxo'jayev, A. N. *Sharq ornamentikasi: an'ana va zamonaviylik*. — Toshkent: O'qituvchi, 2010.
3. Boboyev, H. B. *Qo'qon xonligi madaniy merosi va san'at maktablari*. — Toshkent: Akademnashr, 2013.
4. Bulotov, S. S. *Amaliy bezak san'atida kompozitsiya va stilizatsiya*. — Toshkent: San'at, 2012.
5. G'ulomov, A. G. *Milliy bezak san'ati va vizual madaniyat*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
6. Islomov, Z. I. *Sharq amaliy san'atida ramz va estetik talqin*. — Toshkent: Ma'naviyat, 2011.
7. Karimov, F. K. *O'zbek xalq hunarmandchiligi va zamonaviy dizayn jarayonlari*. — Toshkent: O'zbekiston, 2016.
8. Qosimov, M. Q. *Naqqoshlik va ornamentika: tarixiy va zamonaviy yondashuvlar*. — Toshkent: San'at, 2009.
9. Raximov, U. A. *Markaziy Osiyo bezak san'atining estetik transformatsiyasi*. — Toshkent: Fan, 2018.
10. Saidov, A. S. *Qo'qon amaliy bezak san'ati va zamonaviy interpretatsiyalar*. — Toshkent: Akademnashr, 2021.
11. To'raqulov, B. T. *Kompozitsiya nazariyasi va milliy bezak tizimlari*. — Toshkent: O'qituvchi, 2012.
12. Xasanov, O. H. *Milliy san'at va estetik tafakkurning zamonaviy talqini*. — Toshkent: Fan, 2017.